

Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum ve Gelecek

Sami Çukadar¹, Gültekin Gürdal², Sönmez Çelik³, Kerem Kahvecioğlu¹

¹Istanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphane ve e-Kaynaklar, Dolapdere-Beyoğlu, 34440 İstanbul, Türkiye

²Izmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Urla, 35430 İzmir, Türkiye

³Doğuş Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi, Acıbadem, Kadıköy, İstanbul, Türkiye

Özet

Üniversite Kütüphaneleri; üniversitenin amaç ve işlevlerine paralel olarak üniversitede yapılan öğretimi, araştırmayı, akademik çalışmaları doğrudan destekleyen, sürekli yeni bilgi kaynakları ile gelişen ve bilimin son verilerini kullanıma sunan kurumlardır. Ayrıca üniversite kütüphaneleri, ders programlarının içeriğinin oluşturulmasında, öğrenci ve araştırmacıların basılı ve elektronik ortamda bulunan bilgi kaynaklarını etkin biçimde arama-erişim-kullanım-değerlendirme becerilerinin kazandırılmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, üniversite kütüphanelerinin amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bina, bütçe, personel, koleksiyon gibi temel unsurların yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Bu çalışmada, üniversite kütüphanelerinin temel unsurları ve Türkiye’deki mevcut durum incelenerek, konu ile ilgili temel sorunlar irdelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Üniversite kütüphaneleri, yükseköğretim, bilgi kaynakları, araştırma.

Giriş

Bilgi ve belgenin kayıt edildiği ortamın değişim ve gelişim hızına paralel olarak üniversite kütüphanelerinin sahip olduğu bilgi kaynakları da hızla değişmekte, farklı biçimlerde kütüphanelerdeki yerini almaktadır. Bilgi ve belgenin her geçen gün katlanarak artan bir hızla elektronik ortama göç ettiği günümüzde, üniversite ve kütüphane yöneticileri bilgi teknolojisindeki gelişmeleri takip etmek ve stratejilerini gözden geçirmek zorundadır. Bu değişim ve gelişimden kütüphane kullanıcıları da aynı şekilde etkilenmektedir. Dolayısıyla kullanıcıların da yeni kaynak ve uygulamalardan verimli bir şekilde yararlanmalarını sağlamak için bilgi okuryazarlığı eğitimine önem vermeleri gerekmektedir.

Toplumların gelişmişlik düzeyini belirleyen bilim, kültür, sanat kurumları arasında üniversiteler ilk sırada yer alır. Temelde düşünme öğretimi yapan üniversiteler, bir yandan bilgi ve düşünce üretirken, öte yandan ürettiği bilgiyi ve düşünceyi yayımlamakla yükümlüdür. Üniversiteler, bu temel işlevlerini yerine getirirken kendi yapıları içinde oluşturdukları kütüphanelerden büyük ölçüde yararlanırlar. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi günümüzde de bütün üniversiteler iyi bir kütüphane kurabilmek için büyük çaba sarf etmektedirler.

Eğitim ve öğretim kurumlarının tanıtımında kütüphane ön plana çıkan oluşumlar arasında yer alır ve bir üniversitenin araştırma ve öğretim faaliyetlerini bilgi kaynaklarına dayandırdığının açık bir göstergesidir. Bilimsel üretimi sağlanabilmesi için kütüphanedeki basılı ve elektronik kaynak sayısının artırılması, kütüphanenin fiziksel olanaklarının geliştirilmesi gerekir. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak daha çok bilgi üretilmekte, bilgiye erişim ve bilginin dolaşım hızı da buna paralel olarak artmaktadır. Bunun için kütüphaneler, geleneksel kütüphane kavramının ötesine geçmiş, bilgi ve belge yönetimi görevini üstlenmiş bulun-

maktadır. Bu nedenle iyi bir üniversite kütüphanesi; modern ve ergonomik bir yapıya, profesyonel ve yeterli düzeyde personele ve iyi bir bütçeye sahip olmalıdır. İyi örgütlenmiş bir üniversite kütüphanesi; bilgi teknolojisinindeki gelişmeleri yakından izlemeli, üniversitenin amacına uygun olarak basılı ve elektronik bilgi kaynaklarını derlemeli, kullanıcıların gereksinim duyduğu her türlü bilgi kaynağına erişim sağlamalı, yerleştiği alanda çok amaçlı kullanım alanları oluşturmali, diğer kütüphanelerle bilgi ve belge paylaşımı konusunda işbirliği yapmalıdır.

Bu çalışmada “üniversite kütüphaneleri” ifadesi ile Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) internet sayfasında belirtilen devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphaneleri kastedilmektedir. Ancak, YÖK’ün sayfasında ismi belirtilmesine rağmen, henüz faaliyete geçmemiş üniversiteler ile faaliyete geçtiği halde Türkiye İstatistik Kurumu’na (TÜİK) veri göndermeyen üniversiteler vardır. TÜİK verilerine göre 2009 yılında Türkiye’deki üniversite merkez kütüphanelerinin sayısı 117 adettir (TÜİK, 2010). Oysa 2009 yılında Türkiye’deki üniversite sayısı 144 adettir (Yükseköğretim... 2010). Bu nedenle makalede kimi değerlendirmeler TÜİK formlarını cevaplayan 117 üniversite kütüphanesi verileri çerçevesinde yapılmıştır.

Kütüphaneleri Oluşturan Öğeler ve Türkiye’de Üniversite Kütüphanelerinin Durumu

Bir üniversite kütüphanesinin amacı, araştırma ve öğretim programlarını desteklemek, öğretim elemanları, öğrenciler ve çalışanlar ile kütüphaneden yararlanmak isteyen araştırmacıların her tür ortamdaki bilgi ve belge ihtiyaçlarını karşılamak, ulusal ve uluslararası ölçekte bilgi birikimi, kullanımı ve transferine destek olmaktır.

Bir kütüphaneyi oluşturan temel öğeler bina, personel, koleksiyon, kullanıcı ve bütçe olmak üzere beş öğeden oluşur. Türkiye’de bu öğeleri kütüphane türlerine göre inceleyen değişik araştırmalar yapılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre kütüphaneler, belirtilen öğeler bazında yetersizdir ve bu öğelere ilişkin hususlar birer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik, A., 1991; Atılgan, 2008).

Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin önemli sorunlarından biri üniversite kütüphaneleri için standartların belirlenmemiş olmasıdır. Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin yeterli hizmet verebilmesi için, Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı göz önüne alınarak, kütüphaneleri oluşturan öğelere ve kütüphane hizmetlerine ilişkin standartlar belirlenmelidir. Standartların belirlenmesinde uluslararası standartlardan ve diğer ülkelerin standartlarından yararlanılmalıdır. Üniversite kütüphanelerine ilişkin uluslararası standartlar genel ilke standartlarıdır. İlke standartları; kütüphanenin hizmet saatleri, kadroyu oluşturacak asgari kütüphaneci oranı, asgari koleksiyon büyüklüğü veya bütçe ile ilgili herhangi bir hüküm içermezler. Böyle hükümler, kuşkusuz, belli bir ülke veya bölgede konulabilir (IFLA, 1990).

Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin durumu, kütüphaneleri oluşturan bina, personel, koleksiyon, kullanıcı ve bütçe öğeleri doğrultusunda aşağıda ele alınmıştır.

Bina

Kütüphane binaları, personelin amaca uygun hizmet verebileceği, kullanıcıların rahatça yararlanabileceği yaşam merkezi olarak kullanılacak yapılardır. Üniversite kütüphanelerinin amaca uygun hizmet verebilmesi için kütüphane binalarının, kullanıcıların psikolojik, biyolojik ve bilimsel gereksinimlerini karşılamak üzere tasarlanmalıdır. Bina yapımında tüm engellilerin, kütüphanenin kullanımında en az diğer kullanıcılar kadar hak sahibi olduğu ilkesi benimsenmelidir.

Kütüphane binaları planlanırken özel bir önem verilmelidir. Kütüphanenin üniversitenin merkezine yakın bir alanda, ayrı bir bina olarak yapılmasında yarar vardır. Kütüphane binası yapımında, kütüphane mimarisi konusunda mimarların kütüphanecilerle işbirliği yapması zorunlu ve gereklidir. Mimarların, üniversite kütüphanelerinin biçimi, kütüphanede verilecek hizmetler, kütüphanede hangi tür kaynakların yer alacağı, kullanıcı sayısı ve kullanım biçimi, kütüphane personelinin sayısı, koleksiyondaki yayınların ve kullanıcı sayısının gelecekte ne oranda artabileceği gibi konularda bilgi sahibi olması önemlidir. Kütüphane için ayrılan yer, gelecekteki büyüme alanını da kapsayacak şekilde planlanmalıdır (Çelik, A., 1994).

Kütüphane çalışanları ve kullanıcılarının gereksinimlerini karşılayabilecek bir kütüphane binası tasarımı yapan mimarın her şeyden önce çevresel etkenleri göz önünde bulundurması gerekir. Bu etkenler, kullanıcıya, doğal ve yapay çevreye, üretim kaynaklarına, politikaya, zorunluluk ve kurumlara bağlı etkenlerdir (Küçükcan, 2007).

Kütüphanelerde ideal nem oranı %45-55, ideal sıcaklık ise 20°-22° ve ses düzeyi de %40 ile 45 desibel olarak belirtilmiştir. Uluslararası arşiv standartlarına göre de çok sık kullanılan kaynaklar için koruma ısı 16° ve 19° arasında; çok sık kullanılmayan kaynak için ise 13° ve 16° arasında olmalıdır. Bu dereceler bir ya da iki derece aşağıda ya da yukarıda olabilir. Aynı standartlara göre standart nem oranı, %45 ve %60 arasında ve %5 fark seçeneği ile altında veya üstünde olabilir. Bu standartlar doğrultusunda, maksimum ve minimum değerler dikkate alınarak ortalama bir standart seçilmelidir (Sezgen, 1992).

Kütüphanelerde ışık, renk ve estetik gibi görsel özelliklerin doğru kullanılması, çalışanların ve kullanıcıların bedensel ve ruhsal sağlığı açısından önemlidir. Doğrudan ve dolaylı aydınlatma kombinasyonu kütüphanelerde sıkça kullanılmaktadır. Malzeme ve renk değerlerine uygun aydınlatma, gereksiz yansımaları önleyerek göz sağlığını koruyacak ve kullanıcının motivasyonunu olumlu yönde etkileyecektir. Kütüphane binasının dışından veya içinden kaynaklanan gürültüler de kullanıcıyı olumsuz yönde etkileyeceğinden tasarımda bunları engelleyici önlemler alınmalıdır. Öte yandan kütüphane binalarını deprem yönetmeliğine uygun yapmak, binada yangın için gerekli önlemleri almak, kültürel gereksinimlerini karşılayacak sergi alanı, kafe vb. alanlara yer vermek gereklidir (Küçükcan, 2007).

Günümüzde kütüphane binaları akıllı kütüphane binası olarak adlandırılır ve kullanıcı ile çalışanların etkinliğini en üst düzeye çıkaran, aynı zamanda en az çabayla en etkin kaynak yönetimine olanak sağlayan binalar olarak tanımlanır (Wim, 1997). Kütüphane binaları çalışmaya teşvik edici temiz, düzenli ve ergonomik, aydınlatması yeterli, kullanımı uygun raf sistemlerine sahip olmanın yanında, kullanıcıyı, aradığı kaynağa, hizmete veya personele yönlendirecek anlaşılır işaretleme sistemleri gibi her türlü alt yapıya sahip olmalıdır (Çukadar, 1999). Kütüphane binaları, akıllı tasarımların yanında kullandığı akıllı teknolojiyle de kendilerini tanımlar. Üniversitelerde kütüphane binası tasarlanırken; esnek, modüler, erişilebilir, genişleyebilir, farklı çalışma alanlarına sahip, rahat, güvenli, ekonomik, organize ve ortam koşullarının sürekliliği konuları temel alınmalıdır (Faulkner-Brown, 1997).

İstanbul'da bulunan 21 üniversite merkez kütüphane binasına yönelik olarak yapılan bir araştırma sonucunda elde edilen bilgiler aşağıda özet olarak verilmiştir (Küçükcan, 2007):

- Üniversite kütüphanelerinin %52'sinin kendisine ait bir binası yoktur.
- Üniversite kütüphanesi olarak planlanmış ve bağımsız bir kütüphane binasına sahip olan üniversite %28, sonradan kütüphaneye dönüştürülmüş binaya sahip olanlar ise %15 dolayındadır.
- Üniversite kütüphanelerinin %70'i kampüs içindedir.
- Üniversite kütüphanelerinin %70'ine yakınında kullanıcı sayısı olması gerekenden azdır ve verimli kullanılan kütüphane %30 civarındadır.
- Kullanıcıların kütüphane okuma salonlarındaki aydınlatmadan memnuniyet oranı %85 dolayındadır.
- Kütüphane binaları planlanırken kütüphanecilerden fikir alınarak yapılanların oranı %19'dur. Uygulama aşamasında iken planlama hususunda fikir sorulan kütüphanelerin oranı ise %38'dir. %43'lük bir kesimde ise kütüphanecilerin fikri alınmamıştır.
- Üniversite kütüphanelerinin %40'ında ana girişlerin, %52'sinde tuvaletlerin, %50'sinde de asansörlerin engelliler için uygun olmadığı belirlenmiştir.
- Üniversite kütüphane binalarının %55'inin depreme dayanıklılığı hususunda kesin veriler bulunmaktadır. Verisi bulunan kütüphane binalarından %15'inin depreme dayanıklı olduğu tahmin edilmektedir. %24'ünde depreme dayanıklılık hususunda herhangi bir veri bulunmamaktadır.
- Üniversite kütüphanelerinde yangın önlemleri ile ilgili olarak; %9.5'inde tavadan su püskürtme sistemi, %66'sında hortum, %19'unda ise otomatik gaz sistemi bulunmaktadır.

2007 yılında Türkiye'deki üniversitelerde 97 merkez kütüphane, 209 fakülte ve yüksekokul kütüphanesi, 14 şube kütüphanesi olmak üzere üniversitelerde toplam 320 kütüphane vardır ve bu kütüphanelerin kullanımı alanı 440,668m²'dir.^[1] (TÜİK, 2008). Oysa sadece Oxford Üniversitesi'nde kütüphane amaçlı kullanılan binaların alanı 64,110m²'dir (Cihangir, 2010) ve Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin %14.5'ine denk gelmektedir.

Tablo 1'de üniversite kütüphanelerinin 2005 ile 2009 yılları arasındaki sayısı verilmiştir. 2005 yılında sayısı 275 olan üniversitelerdeki kütüphane sayısı, üniversite sayılarındaki artışa paralel olarak %63.2'lik artışla 2009 yılında 435 adede ulaşmıştır. Bu artışa paralel olarak yeni üniversite kütüphanelerindeki bina, bütçe, personel, kullanıcı öğeleri açısından sorunlar da artmaktadır. Üniversite kütüphanelerinin alanı, üniversitedeki akademisyen, öğren-

[1] TÜİK 2007 yılından sonra "kütüphanelerdeki raf uzunluğu, fotokopi ve form sayısı, binanın net alanı ve koltuk sayısına" ilişkin tabloyu yayımlamadığından bu değerlendirme 2007 yılı verilerine göre yapılmıştır.

ci ve personel sayısı dikkate alınarak belirlenmelidir. Meksika standartlarına göre üniversite kütüphanelerinde oturma yerleri mevcut öğrenci sayısının %10-20'si, Kanada standartlarına göre %25-40'ı dikkate alınarak bir planlama yapılmalıdır (Withers, 1988). Gelişen teknoloji kütüphane kaynaklarını arzu edilen yerden kullanma imkanı sağlamıştır. Dolayısıyla yeni üniversiteler kütüphane için yapacakları planlamada bu hususu dikkate almalıdır.

Tablo 1: Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin sayısı.

Kütüphane türü	2005	2006	2007	2008	2009
Merkez kütüphane	78	80	97	103	117
Fakülte/yüksekokul kütüphanesi	184	183	209	295	297
Şube kütüphanesi	13	14	14	18	21
Toplam	275	277	320	416	435

Kaynak: TÜİK Kültür İstatistikleri, 2005-2009

Personel

Kütüphane personelinin ana omurgasını oluşturacak personel, üniversitelerin "Bilgi ve Belge Yönetimi" bölümlerinden mezun, alanında yetkin, enformasyon teknolojilerini kullanabilir ve geliştirebilir nitelikte olmalıdır. Bir üniversite kütüphanesinin çalışmalarında başarılı olabilmesi için yeterli nicelik ve nitelikte kütüphanecilerin yanında konu uzmanı ve ara elemanlara gereksinim vardır. Nicelik ve nitelik yönünden yetersiz personele sahip kütüphanelerde, diğer öğeler ne kadar yeterli olursa olsun, hizmetlerden beklenen sonuç alınamaz.

Üniversite kütüphanelerdeki kütüphaneci sayısının diğer personele oranı ve öğrenci başına düşen kütüphaneci sayısı, kütüphanelerde verilen hizmetlerin profesyonelliğinin göstergesidir. Kanada'da üniversite kütüphanesi standartlarına göre, kütüphaneci personelin diğer personele oranının en az %31 dolayında olması gerekmektedir. Yine belirlenen bir başka standarda göre 300 öğrenciye 1 kütüphaneci düşmelidir (Toplu, 1992). 2009 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde çalışan toplam 3,867 personel vardır ve bunların 748'i üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinden, 941'i diğer fakülte veya yüksekokullardan, 2,178'i de lise ve lise atı eğitim kurumlarından mezundur. Kütüphanecilerin çalışan personele oranı %19.34'tür. ÖSYM'nin 2008-2009 yılı verilerine göre Türkiye'deki üniversitelerde örgün öğrenim görmekte olan öğrenci sayısı 1,746,336 kişidir (ÖSYM, 2010). Yani örgün öğretimdeki 2,334 öğrenciye bir kütüphaneci düşmektedir.

TÜİK Kültür İstatistikleri incelendiğinde 2008 yılında Türkiye'de üniversite kütüphanelerinin sayısı, merkez, fakülte, yüksekokul ve şube kütüphanelerinin sayısı dahil 416'dır ve bu kütüphanelerde 744 Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu çalışırken diğer fakülte mezunu çalışanların sayısı 897'dir. 2009 yılında Türkiye'deki üniversitelerde merkez, fakülte, yüksekokul ve şube kütüphanelerinin sayısı 435 adettir ve bu kütüphanelerde çalışan 748 Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezununa karşılık 941 adet diğer fakülte mezunu çalışmaktadır. Bir yıl içinde Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunu sayısındaki artış 4 kişi iken diğer fakülte mezunlarındaki artış sayısı 44'dür (TÜİK, 2008, 2009). 2008 yılında yapılan başka bir çalışmada Türkiye'deki üniversite kütüphanesi başına ortalama 18 personel düştüğü ve bunlardan Belge ve Bilgi Yönetimi bölümlerinden mezun olan sayısının 6 olduğu belirtilmektedir (Kaygusuz, 2008).

ABD'deki üniversite kütüphane müdürlerinin tamamı, 1983 yılı itibarıyla, kütüphanecilik alanında eğitim alan kişilerden oluşmaktadır (Çelik, A., 1994). Bu çalışma çerçevesinde incelenen 148 üniversite kütüphanesi yöneticisinden, 72'si üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinden mezun, 76'sı diğer fakülte ve yüksekokul mezunlarından oluşmaktadır.

Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin temel sorunlarından birisi personelin nicelik ve nitelik yönünden yetersiz olmasıdır. Özellikle Bilgi ve Belge Yönetiminden mezun personel sayısının azlığı kütüphane hizmetlerinin layıkıyla yerine getirilmesinin önünde önemli bir engeldir. Bir diğer sorun ise aynı niteliğe sahip kütüphanecilerin bir kısmının idari kadroda, bir kısmının ise uzman kadrosunda olmasıdır (Çelik, S., 1999). Öte yandan kütüphaneler sıradan bir idari görev yeri değildir. Farklı bir alanda uzmanlığa sahip kişilerin günün koşullarına uygun, kendini yenileyebilen çağdaş bir kütüphane kurlmaları ve beklenen hizmeti vermeleri mümkün değildir (Çelik, A. 1994). Bu durum kütüphanecilerin motivasyonu ve nitelikli bir hizmet üretmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Üniversite kütüphanelerinin önemli sorunlardan biri de kütüphanelerin ve dolayısıyla kütüphanede görev yapan bilgi ve belge bilimcilerin idari hizmetler sınıfında görülmesidir. Üniversite kütüphanelerinin işlevleri değerlendirildiğinde kütüphanelerin üniversitelerin akademik yapısı içinde değerlendirilmesi ve kütüphanecilerin akademik kadrolara atanması önemlidir (Tunçkanat, 1989). Gelişmiş ülkelerdeki üniversite kütüphaneleri akademik yapıda ve kütüphane yöneticileri dekan seviyesinde değerlendirilmektedir.

Yapılan bir araştırmada 1990 yılında 28 kütüphane ve dokümantasyon daire başkanından 16 (%57.2)'si, 1993 yılında 49 kütüphane ve dokümantasyon daire başkanından 21 (%42.9)'i, 1998 yılında 29 kütüphane ve dokümantasyon daire başkanından 16 (%55.2)'sının üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinden mezun olduğu belirtilmektedir (Çelik, S., 1999). Bu çalışma çerçevesinde bilgi edinilebilen 148 üniversite kütüphanesi yöneticisinden 72 (%46)'si üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinden mezundur. Bu sorunun çözümü için öncelikle kütüphane yöneticilerinin vekâleten bile olsa meslek dışından atanmaması gerekir. Kütüphane yöneticilerinin belirlenmesi hususunun bir yönetmelikle kesinleştirilmesi üniversitemiz için belli bir standardın oluşmasını sağlayacaktır. Oluşturulacak yönetmelik çerçevesinde, üniversitelerde kütüphane yönetici seçiminde belli kriterler oluşturulmalı ve bunlara titizlikle uyulmalıdır. Temel kriterler; (a) üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinden mezun olmak, (b) en az bir yabancı dil bilmek (tercihen İngilizce) ve (c) yüksek lisans derecesine sahip olmak şeklinde olmalıdır.

Türk Kütüphaneciler Derneği Yönetim Kurulu 1995 yılında kütüphanecilikle ilgili sorunları saptayarak çözüm önerilerini ilgili yerlere iletmek amacıyla hazırladığı "2000'e beş kala kütüphaneciliğimiz ve bilgi hizmetlerindeki sorunlarımıza çözüm önerileri" adlı raporda meslek mensuplarının özlük haklarının düzeltilmesi için "Özlük Hakları" başlığı altında şu önerilerde bulunmuştur (Türk Kütüphaneciler..., 1995: 75. s.):

1. Kütüphaneciler ve bilgi uzmanları "Teknik Hizmetler" ya da ihdas edilecek "Bilgi-Belge Hizmetleri" sınıfı kapsamına alınmalıdır.
2. Kütüphanecilerin yan ödeme puanları, gördükleri önemli bilim, araştırma ve kültür hizmetleriyle bağdaşır bir düzeye yükseltilmelidir.
3. Kütüphane yöneticilerinin üzerindeki ihale, onarım ve satın alma yükleri azaltılmalıdır.
4. Kütüphanelerle ilgili üst yönetim görevlilerine kütüphanecilik eğitimi görmüş elemanlar atanmalıdır.
5. Kütüphaneler mesleki eğitim görmüş müfettişlerce denetlenmelidir."

Koleksiyon

Üniversite kütüphanesi eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri için kullanıcıların gereksinim duyduğu her türlü bilgi kaynağını sağlamak zorundadır. Koleksiyon her türlü yazılı, basılı ve elektronik ortamda kayıtlı kaynaklardan oluşur. Kütüphane koleksiyonu üniversitedeki araştırma ve öğretim faaliyetleri dikkate alınarak oluşturulmalı ve bilinçli bir seçim yapılmalıdır.

Yaşadığımız çağda bilgi kaynakları önemli ölçüde elektronik ortamda yayımlanmakta ve basılı bilgi kaynakları da her geçen gün katlanarak artan bir hızla elektronik ortama göç etmektedir. Bilginin elektronik ortama göç etmeye başlaması gelişmiş ülkelerde başlamış ve zamanla dünyaya yayılmıştır. Böyle bir ortamda üniversite kütüphaneleri de bu değişim ve gelişime uyum sağlamak zorundadır.

Üniversite kütüphanesi, satın alma, bağış ve değişim yöntemlerin yanı sıra, elektronik veritabanlarının erişimine olanak tanıyan abonelik, kaynak paylaşımı ve diğer işbirliği politikaları çerçevesinde basılı ve elektronik bilgi kaynaklarını temin eder. Bu kaynakları; kitaplar, e-kitap veritabanları, dergiler, e-dergi veritabanları, tezler, e-tez veritabanları, e-istatistik veritabanları, üniversite yayınları, üniversite personeli yayınları, nadir eserler, broşürler, referans kaynakları, e-referans kaynakları, rezerve ve e-rezerve kaynakları, görsel işitsel kaynaklar, özel koleksiyonlar v.b. şeklinde sıralayabiliriz.

2009 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de merkez, fakülte, yüksekokul ve şube kütüphanelerinin sayısı 435 adettir ve bu kütüphanelerdeki basılı ve elektronik kitap sayısı 16,302,983 adettir (TÜİK, 2010). ÖSYM'nin 2008-2009 yılı verilerine göre Türkiye'deki üniversitelerde örgün öğrenim görmekte olan öğrenci sayısı 1.746.336, açık öğretim dahil öğrenci sayısı 2,889,070 kişidir (ÖSYM, 2010). Üniversite kütüphanelerindeki basılı ve elektronik ortadaki yayınların yıllar itibarıyla artış sayıları Tablo 2'de verilmiştir. Örgün öğretimdeki öğrenci başına 9.3, tüm öğrenciler dikkate alındığında ise öğrenci başına 5.6 adet kitap düşmektedir.

Tablo 2: Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinde basılı ve elektronik ortamdaki kitap sayıları.

Yıl	Toplam ünv. kütüphanesi (Merkez, Fakülte, YO, Şube)	Kaynak sayısı (Kitap, ciltli dergi, tez)	e-kitap	Toplam kaynak sayısı
2006	277	10,141,479	2,511,866	12,653,345
2007	320	10,701,751	2,816,833	13,518,584
2008	416	11,528,764	3,780,738	15,309,502
2009	435	12,139,845	4,163,138	16,302,938

Kaynak: TÜİK Kültür İstatistikleri 2006-2009

2006 ile 2009 yılları arasında basılı kaynak sayısındaki artış miktarı %19.7 oranında, buna karşılık e-kitaplar-daki artış miktarı %65.7 oranında gerçekleşmiştir.

Şu halde Türkiye’de uzaktan yükseköğretim, sertifika, ön lisans ve yüksek lisans düzeylerinde değişik üniversitelerde internete dayalı olarak yapılmaktadır. Elektronik ortamdaki kütüphane kaynakları bu bakımdan ayrı bir önem arz etmektedir; çünkü elektronik kaynakların kullanımında zaman ve mekan sınırı ortadan kalkmakta ve böylece uzaktan öğretim görenlere de elektronik kütüphane koleksiyonlarından eşit düzeyde yararlanabilmektedirler (Çukadar ve Çelik, 2003).

Tablo 3’te görülebileceği üzere elektronik ortamdaki kaynakların ve hizmetlerin kullanımını katlanarak artmaktadır. Örneğin, 2006 ile 2009 yılları arasında, Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumuna (ANKOS) kapsamında abone olunan veritabanları sayısı 38’den 63 adede ulaşmıştır. Abone olunan veritabanlarından indirilen makale sayısı 2006 yılında 10.4 milyon civarındayken 2009 sonunda bu rakam 11.2 milyonu aşmıştır.

Tablo 3: ANKOS kapsamındaki elektronik veritabanlarının kullanım durumu.

Yıl	ANKOS üye sayısı	Abone olunan veritabanı sayısı	Toplam abonelik sayısı	Toplam kullanılan tam metin sayısı
2006	277	10,141,479	2,511,866	12,653,345
2007	320	10,701,751	2,816,833	13,518,584
2008	416	11,528,764	3,780,738	15,309,502
2009	435	12,139,845	4,163,138	16,302,938

Not: 2007 yılında EBSCO, Ovid ve Taylor & Francis gibi yoğun kullanılan bazı veri tabanları ANKOS konsorsiyumundan ayrılarak EKUAL kapsamına geçmiştir. **Kaynak:** ANKOS, 2010

Üniversite kütüphanelerindeki basılı ve elektronik ortamdaki yayın sayısının artışına paralel olarak, Tablo 4’de görülebileceği üzere SCI, SSCI ve AHCI veritabanlarındaki Türkiye kökenli yayın sayısı da anlamı bir artış göstermiştir.

Üniversitelerde kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarabilmenin en önemli yöntemlerinden biri, çağın gereksinimlerine uygun olarak bilgi kaynaklarının dijital ortama aktarılması ve erişilebilirliğinin sürekli güncel tutulma-

Tablo 4: SCI, SSCI ve AHCI veritabanlarındaki Türkiye kökenli yayın sayısı.

Yıllar	SCI	SSCI	AHCI	Bürüt toplam*	Net toplam**	Öğr. üye sayısı	Öğr. üye. başına oran
2007	17,787	1,006	95	18,888	18,331	34,076	%0.54
2008	21,317	1,571	258	23,146	22,564	38,317	%0.59
2009	23,687	1,935	280	25,893	25,046	39,458	%0.63

*Brüt Toplam: Hem SCI hem SSCI hem de AHCI tarafından taranan dergilerde yer alabilen makaleler toplamları.

**Net Toplam: Her indekste sadece bir defa yer alan makaleler toplamları.

Not: Tablodaki veriler sadece yayın türü “makale” olanları göstermektedir. **Kaynak:** YÖK, 2010

sıdır. Ülkemizdeki 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda bu konuda kütüphanelere ait istisnaların olmaması ve koruma amaçlı dijitalleştirmeye izin verilmemesi nedeniyle, kütüphane koleksiyonları dijital ortama aktarılamamaktadır. Gelişmiş ülkelerin telif hakları yasasında kütüphaneler istisna tutularak bu hak verilmiştir. YÖK'ün öncülüğünde kütüphanecilerin yapılacakları çalışmalarla bu yasal sorunu da çözüme kavuşturulmalıdır.

Türkiye'de üniversite yayınları genel olarak kâr amacı gütmeyen, üniversitelerin görevi gereği bilime katkı sağlamak amaçlı basılan yayınlardır. Üniversite yayınlarına erişim ve satın alma yoluyla kullanıcıya ulaştırmada çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Uluslararası uygulamalara baktığımızda üniversiteler yayınlarını veritabanı mantığı ile elektronik ortamda kullanıma sunmakta ve bir yayıncı mantığı ile hareket etmektedirler. Örneğin, Oxford, Cambridge, Duke gibi birçok üniversitenin yayınlarına elektronik ortamda rahatlıkla erişim sağlanabilmektedir. Şu halde Türkiye'de bazı üniversiteler yayınlarını e-ortama aktararak açık erişim yöntemiyle kullanıma sunmaktadır. Bu uygulamaların teşvik edilmesi ulusal bilimsel bilgi kaynaklarına erişimin artması bakımından önemlidir.

Kullanıcı

Üniversite öğretim elemanları, öğrencileri ve diğer mensupları ile kurum dışından gelen bilim insanları ve meraklılar üniversite kütüphanesinin kullanıcılarını oluşturur. Kütüphane hizmetleri, kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir. Potansiyel kullanıcıyı kütüphaneye çekmek, çağdaş hizmet yol ve yöntemlerini oluşturmak ve uygulamak kütüphanecinin görevidir. Kullanıcı sayısı kütüphanenin hizmet türü ve kalitesinin artmasına paralel olarak yükselir.

Bilgi ve Belge Yönetimi biliminin amaçlarından biri, her geçen gün katlanarak büyüyen bilgiye kullanıcının erişimini sağlamak ve en üst düzeyde yararlanmasını sağlamaktır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler de bu amaca ulaşmayı hızlandırmaktadır. Bilgi teknolojisinin kütüphane hizmetlerinde kullanılmaya başlamasıyla birlikte, işlemlerde çabukluk, doğruluk ve güvenilirlik sağladığı gibi, bilgi teknolojisi sayesinde, bilginin ulusal ve uluslararası paylaşımı da büyük oranda artmıştır.

Uzun yıllardır üniversitelerde, kütüphane kaynaklarının kullanımı hususunda oryantasyon eğitimleri yapılmaktadır. Bu eğitimler, tanıtım ve bilgi kaynaklarının yerini göstermeye ek olarak bilgi kaynaklarının nasıl kullanıldığını anlatmaktan ibarettir ve artık yeterli değildir. Çünkü kullanıcılara, bilgi teknolojisini, araştırma yöntem ve stratejilerini, elektronik ortamdaki veritabanlarından ve kaynaklardan tam anlamıyla yararlanmayı öğretmek artık bir zorunluluk haline almıştır.

Kütüphanecilerin önemli görevlerinden birisi kullanıcılar ile bilgi kaynakları arasında köprü görevi görmektir. Kütüphaneciler, üniversite kütüphanesi kullanıcısı olan öğretim üyelerinin, yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin beklentilerinin değişim gösterdiğinin bilincindedir. Bu nedenle üniversite kütüphanecileri kütüphane hizmetlerini sürekli gelişen ve değişen beklentilere göre şekillendirmeye çalışmaktadırlar. Basılı ortamdan elektronik ortama göç eden bilgi kaynaklarına paralel olarak genç kuşak kullanıcılar bilgiye elektronik ortamdan zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın erişmek istemektedirler (Karakaş, 1999). Bu da elektronik ortamdaki kaynaklara kolay ve hızlı erişimi sağlamayı bir zorunluluk haline getirmiştir. İyi örgütlenmiş, personel, bina, bütçe, koleksiyon bakımından alt yapısını oluşturmuş üniversite kütüphaneleri bilgi kaynaklarına erişim ve araştırma yöntemlerine yönelik ders programları hazırlamakta ve hazırladığı ders programını bir veya iki dönemlik zorunlu ders olarak uygulamaya koymak istemektedirler. Örneğin, İstanbul Bilgi, Karadeniz Teknik ve Maltepe üniversitelerinde bu yönde zorunlu dersler verilmektedir.

Alvin Toffler'in "Geleceğin cahilleri okuma yazma bilmeyenler değil, bilgiye nasıl erişeceğini bilmeyenler olacaktır." (Bilgiye Yatırım ..., 2008) şeklindeki ifadesi önemli bir tespittir. Gelecekte, ister gerçek, ister sanal ortamda olsun kütüphaneler bilgi hizmetini sunmaya devam edeceklerdir. Fiziksel kütüphanelerden Web 2.0 teknolojilerini kullanan sanal kütüphanelere geçişi bir fırsat olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenle kütüphanelerin kaynak merkezli anlayıştan, Amazon.com, Facebook, Twitter, Secondlife gibi öneri ve sosyal ağ siteleri gibi ilişki merkezli bir anlayışa doğru gitmeleri gerekmektedir. Günümüzde dijital teknoloji ürünleri kütüphanelerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla kütüphanelerin geleceği, genç kuşağın bilgi gereksinimlerinin dijital teknoloji araçları kullanılarak karşılanmasıyla yakından ilgilidir. Yani, kütüphanelerin "kaynak merkezli anlayıştan, ilişki merkezli bir anlayışa" doğru gitmeleri gerekmektedir (Tonta, 2009). Bu çerçevede kütüphaneciler hem genç kuşağın hem de yetişkin kuşağın bilgiye erişimini en üst düzeyde gerçekleştirmeleri için gerekli tedbirler alınmalıdır. Üniversitelerde bu gereksinimi karşılayacak, en azından yarım dönemlik bir ders programının uygulanması yararlı ve gereklidir. Uygulanması önerilen ders programının taslağı Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5: Önerilen ders planı taslağı.

-
1. Hafta: Bilimsel Araştırma
 - Ders işleyişi hakkında temel bilgiler.
 - Bilimsel araştırma ve araştırma türleri.
 - Bilimsel araştırma süreçleri.
 2. Hafta: Bilimsel Araştırma (Devam)
 - Temel araştırma yöntemleri (Deneysel, Betimleme, vb.).
 - Bilimsel araştırma nasıl yapılır?
 3. Hafta: Basılı ve Elektronik Bilgi Kaynakları
 - Basılı kaynaklar (bibliyografya, ansiklopedi, sözlük, yıllık, kitap, tez, dergi, vb.)
 - Kütüphane katalogları.
 - e-dergi veri tabanları.
 - e-kitap veri tabanları.
 - e-tez veri tabanları.
 - e-istatistik veritabanları.
 - Akademik internet kaynakları.
 4. Hafta: Bilgi Kaynakları (Pratik çalışmalar)
 - Basılı kaynaklar, erişim, kullanım teknikleri.
 - Kütüphane katalogları, erişim kullanım teknikleri.
 5. Hafta: Bilgi Kaynakları (Pratik çalışmalar)
 - e-dergi veri tabanları, erişim, kullanım teknikleri.
 - e-istatistik veri tabanları, erişim, kullanım teknikleri.
 6. Hafta: Bilgi Kaynakları (Pratik çalışmalar)
 - e-kitap veri tabanları, erişim, kullanım teknikleri.
 - e-tez veri tabanları, erişim, kullanım teknikleri.
 7. Hafta: Ara Sınav – I
 8. Hafta: İnternet, Bilgi Kirliliği ve Güvenilirlik (Pratik çalışmalar)
 - Nesnellik
 - Geçerlilik
 - Güvenilirlik
 9. Hafta: Literatür Oluşturma ve Araştırma Taslağı Hazırlama
 - Kaynak toplama.
 - Okuma çalışması yapma.
 - Araştırma taslağı hazırlama.
 - Alıntı, aktarma, intihal.
 - Özet yazma.
 10. Hafta: Dipnot ve Kaynakça
 - Dipnot ve gönderme yöntemleri.
 - Bibliyografik bilgi ve kaynakça hazırlama biçimleri (APA, Harvard, MLA v.b.).
 - Üniversitede kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri ve kılavuzları
 11. Hafta: Dipnot ve Kaynakça
 - Endnote ve Refworks yazılımlarının kullanımı
 12. Hafta: Ara Sınav - II
 13. Hafta: Akademik Kütüphane gezisi
 14. Hafta: Değerlendirme
-

2008-2009 öğretim yılında üniversitelerdeki toplam öğrenci sayısı 1,142,536 kişi (ÖSYM, 2010). Bunlardan açık öğretim ön lisans 306,770, lisans 835,766 olmak üzere toplam 1,142,536 kişi açık öğretimde öğrenim görmektedir. Örgün öğretimdeki öğrenci sayısı ise 1,746,336 kişidir. Ayrıca Türkiye'deki üniversitelerde 100,504 akademisyen bulunmaktadır (ÖSYM, 2010). 2009 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki üniversite kütüphanelerine kayıtlı kullanıcı sayısı 1,475,740 kişidir (TÜİK, 2010: 73). Bu verilere göre üniversitelerdeki öğrenci ve akademik personelinin %84.5'inin kütüphaneyi üye olarak kullandıkları görülmektedir. Sadece kütüphaneden ödünç kitap almak için üye olmak değil elektronik kaynaklara kampüs dışından erişmek için de kütüphane üyeliği zorunludur. Dolayısıyla kütüphaneye üye olmayan %15.52'lik kullanıcı grubunun da kütüphaneye üyeliklerinin sağlanması için ça-

ışma yapılması gereklidir. Üniversitelerde görev yapan bilgi ve belge uzmanları, kütüphanelerinin sahip olduğu kaynakların kullanımını sağlamak, üniversitede yapılan araştırma ve öğretim faaliyetlerini desteklemek için bu konuya önem vermek durumundadırlar.

Kütüphanelere üye olan kullanıcıların kaynaklardan daha etkin yararlanması ve üye olmayanların da kütüphane kaynaklarından yararlanmalarını sağlamak bakımından araştırma yöntem ve bilgiye erişim konuları bir ders programı kapsamında öğretilmelidir.

Günümüzde uzaktan öğretim oldukça yaygınlaşmış bir yöntemdir. Üniversitelerde uzaktan öğrenim gören öğrencilere de kampüste öğrenim gören öğrencilere tanınan kütüphane haklarının tanınması gerekmektedir. Kütüphanelerin hizmetlerini planlarken uzaktan öğrenim gören öğrencilerini de dikkate alarak kaynak sağlamaları ve hizmetlerini düzenlemeleri gerekmektedir. Bu yöndeki bir düzenleme hem kampüste hem de uzaktan öğrenim gören öğrencilerin kaynaklardan aynı imkanlarla yararlanmalarını sağlayacaktır. Yükseköğretim düzeyinde uzaktan öğretimin etkili ve verimli bir şekilde verilmesi, niteliğinin artırılması, kütüphanede bulunan bilgi kaynaklarının kullanılması ile daha da verimli hale gelecektir (Çukadar ve Çelik, 2003).

Bütçe

Kütüphane bütçesi, üniversite bütçesinden kütüphaneye ayrılan paydır. Üniversitelerin ve dolayısıyla üniversite kütüphanelerinin, ülkemizdeki bilim sisteminin yaşatılması ve geliştirilmesi, kütüphanenin araştırma ve öğretim için gerekli kaynakları temin edebilmesi ve hizmetlerini sunabilmesi bakımından iyi bir bütçe ayrılması gerekir. Türkiye’de üniversite kütüphanelerine ayrılan bütçenin, kütüphanelerin içinde bulunduğu şartlar ve verdikleri hizmet değerlendirildiğinde yetersiz olduğu ileri sürülebilir. Gelişmiş ülkelerde kütüphane bütçelerinin üniversite bütçelerine oranı %3-4 civarındadır (ANKOS, 2011a). Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinde ise bu oran %0.61 civarındadır ve kütüphane bütçeleri arasında önemli farklar vardır (Kaygusuz, 2008; ANKOS, 2011a). Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin bütçeleri konusunda fikir verebilmek bakımından 2008 ile 2011 yılları arasında devlet üniversiteleri ve üniversite bütçesinden kütüphanelere ayrılan bütçe miktarları ve oranları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6’da görülebileceği üzere artması arzu edilen bütçe ters yönde bir eğilim göstermektedir. Kuşkusuz yeterli bütçe sağlanmadıkça üniversite kütüphanelerinin etkili bir bilgi hizmeti sunulması mümkün değildir. Üniversite yöneticilerinin kütüphaneye verdikleri önem kütüphanelerin bütçelerinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır.

Tablo 6: Türkiye’deki üniversite kütüphanesi bütçelerinin üniversite bütçesine oranı (2008-2011).

Yıllar	Üniversite Bütçeleri	Kütüphane Bütçeleri	Oranı (%)
2008	7,290,795,650 TL	43,740,000 TL	0.60
2009	8,729,104,225 TL	46,191,000 TL	0.53
2010	9,337,141,600 TL	39,348,000 TL	0.42
2011	11,484,800,500 TL	43,400,500 TL	0.38

Not: Veriler devlet üniversiteleri ve kütüphanelerine ayrılan bütçeyi gösterir. **Kaynak:** ANKOS, 2011b

Tablo 7’de Türkiye’de yüksek bütçeli ilk 10 devlet üniversite kütüphanesi verilmiştir. Bu kütüphanelerin diğer kütüphanelere göre daha etkin bir hizmet sunduğu bilinmektedir. Ancak bu kütüphanelerin de gelişmiş ülkelerdeki üniversite kütüphanelerine göre yeterli bir hizmet sunduğu söylenemez.

Tablo 7’de Türkiye’deki devlet üniversitesi kütüphanelerindeki kişi başına yayın alım harcamasında ilk 10’a girilenler verilmiştir.

Tablo 8’de görüleceği üzere, bütçelerinin düşük olmasına rağmen 2007 yılında kurulan Bingöl ve Mardin Artuklu, 2008 yılında kurulan Şırnak, Tunceli ve Yalova üniversiteleri kişi başına yayın alımında ilk 10’a girmişlerdir.

Tablo 9’da 2005 ile 2010 yılları arasında ANKOS’a üye olan üniversite kütüphane sayısı ve abone olunan veritabanlarının sayısı, Tablo 10’da ise ANKOS kapsamındaki veritabanlarına abonelik gerçekleştiren ilk 10 üniversite kütüphanesi verilmiştir.

Tablo 7: Türkiye’de yüksek bütçeli ilk 10 devlet üniversite kütüphanesi (2011).

Üniversite Adı	Öğrenci Sayısı	Akademisyen Sayısı	Üniversite Bütçesi	Kütüphane Bütçesi	Küt. Büt. (Yayın Alım Ödeneği.)	Küt. Büt.nin Ün.v. Büt.ne Oranı (%)
1 Boğaziçi Üniversitesi	11,710	936	148,320,000	5,572,000	3,870,000	2.61
2 İTÜ	25,569	2,070	271,437,000	3,865,000	3,200,000	1.18
3 ODTÜ	23,104	2,577	276,386,000	3,856,000	2,860,000	1.03
4 Marmara Üniversitesi	57,759	2,754	283,888,000	2,215,000	1,600,000	0.56
5 Gazi Üniversitesi	67,631	3,684	400,491,500	2,500,000	1,500,000	0.37
6 Uludağ Üniversitesi	43,482	2,304	250,001,000	2,057,000	1,500,000	0.60
7 Sakarya Üniversitesi	50,119	1,260	141,532,000	1,530,000	1,150,000	0.81
8 Dokuz Eylül Üniversitesi	47,755	3,046	320,100,000	1,886,500	1,100,000	0.34
9 Atatürk Üniversitesi	39,437	2,391	289,535,000	2,032,000	1,100,000	0.38
10 Hacettepe Üniversitesi	27,073	1,380	449,046,000	2,273,000	1,000,000	0.22

Kaynak: ANKOS, 2011b

Tablo 8: Türkiye'deki devlet üniversitesi kütüphanelerindeki kişi başına yayın alım harcaması (2011).

Üniversite Adı	Öğrenci Sayısı	Akademisyen Sayısı	Üniversite Bütçesi	Kütüphane Bütçesi	Küt. Büt. (Yayın Alım Ödeneği.)	K.B.'nin Ü.B.'ne Oranı (%)	K.B.Y.A. Harcaması (TL)
1 Boğaziçi Üniv.	11,710	936	148,320,000	5,572,000	3,870,000	2.61	306.03
2 İYTE	2,503	449	52,245,000	1,214,000	800,000	1.53	271.00
3 Mardin Artuklu Ü.	1,393	93	32,236,000	397,000	250,000	0.78	168.24
4 Şırnak Üniversitesi	660	48	27,290,000	287,100	100,000	0.37	141.24
5 Galatasaray Üniv.	3,123	271	44,643,000	724,000	400,000	0.90	117.86
6 İTÜ	25,569	2,070	271,437,000	3,865,000	3,200,000	1.18	115.78
7 ODTÜ	23,104	2,577	276,386,000	3,856,000	2,860,000	1.03	111.37
8 Tunceli Üniversitesi	1,289	155	32,341,000	357,000	150,000	0.46	103.88
9 Yalova Üniversitesi	2,069	107	27,441,000	265,000	200,000	0.73	91.91
10 Bingöl Üniversitesi	1,543	147	32,070,000	208,000	150,000	0.47	88.76

Not: K.B., Kütüphane Bütçesi; Ü.B., Üniversite Bütçesi; K.B.Y.A., Kişi Başına Yayın Alım.

Tablo 9: Yıllara göre ANKOS üye sayısı, lisans anlaşması yapılan veritabanları ve toplam üyelikler.

Yıllar	ANKOS üye sayısı	Veritabanı aboneliği	Toplam abonelik
2005	82	34	723
2006	86	38	841
2007	86	45	992
2008	90	47	909
2009	109	65	1,293
2010	120	81	1,628

Not: 2007 yılında EBSCO, Ovid ve Taylor & Francis gibi yoğun kullanılan bazı veri tabanları ANKOS konsorsiyumundan ayrılarak EKUAL kapsamına geçmiştir. Kaynak: ANKOS, 2010b

Bütçe, kütüphane koleksiyonlarının geliştirilmesini, güncel tutulmasını ve dolayısıyla hizmet kalitesini etkileyen önemli bir öğedir. Bütçelerdeki düşüşe rağmen üniversite kütüphanelerindeki veritabanı aboneliklerinin ve dolayısıyla yayın sayısının artmasında ANKOS çerçevesindeki çalışmaların önemli katkıları olmuştur.

Tablo 10: ANKOS kapsamındaki veritabanlarına abone olan ilk 10 üniversite kütüphanesi (2010).

	Kurum adı	Veritabanı sayısı
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	48
2	Boğaziçi Üniversitesi	45
3	Ankara Üniversitesi	43
4	İstanbul Teknik Üniversitesi	42
5	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	38
6	Dokuz Eylül Üniversitesi	38
7	Hacettepe Üniversitesi	37
8	Sabancı Üniversitesi	35
9	Bilkent Üniversitesi	33
10	Koç Üniversitesi	31

Bilgi teknolojilerini takip eden ve bunları hizmetlerine uygulayan iyi bir üniversite kütüphanesi oluşturmanın yolu kuşkusuz bütçeden geçer. Üniversite yöneticileri kütüphane bütçelerini oluştururken bu durumu dikkate almalıdır.

Dünyadaki Bazı Üniversite Kütüphaneleri

Kütüphaneleri bina, personel, koleksiyon, kullanıcı ve bütçe açısından değerlendirdiğimiz bu çalışma çerçevesinde, koleksiyon sayısına göre yapılan sıralamasında ABD’de ilk 10 giren üniversitelerin kütüphanelerine ait bazı veriler Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11’de görüleceği üzere sadece Harvard Üniversitesi Kütüphanesindeki koleksiyon sayısı 16,5 milyon, Türkiye’deki tüm üniversite kütüphanelerindeki koleksiyon sayısı ise 16.3 milyon civarındadır. Harvard Üniversitesi Kütüphanesinin yayın alım ödeneği 35.2 milyon USD iken Türkiye’deki devlet üniversitesi kütüphanelerinin toplam bütçesi 28.8 milyon USD civarındadır. Kütüphaneci personel sayısı açısından bakılınca, Türkiye’deki tüm üniversite kütüphanelerindeki 748 kütüphaneci vardır. Sadece Harvard Üniversitesi Kütüphanesinde 565 kütüphaneci personel vardır.

Tablo 11: Koleksiyon sayısına göre ABD’de ilk 10 üniversite kütüphanesi.

Üniversite Adı	Koleksiyon sayısı	Bütçe (USD)	Kütüphaneci personel	Toplam personel	Kütüphanecilerin toplam personele oranı (%)
1 Harvard Üniversitesi	16,557,002	35,296,483	565	1,094	51.64
2 Illinois Üniversitesi, Urbana	12,780,067	14,529,554	191	391	48.84
3 Yale Üniversitesi	12,564,157	39,105,895	266	644	41.30
4 Toronto Üniversitesi	11,345,102	25,764,364	171	514	33.26
5 California Üniversitesi, Berkeley	11,026,554	17,849,390	243	444	54.72
6 Columbia Üniversitesi	10,449,223	24,555,907	311	536	58.02
7 Texas Üniversitesi	9,853,414	17,427,074	149	438	34.01
8 Michigan Üniversitesi	9,575,256	22,565,018	167	476	35.08
9 California Üniversitesi, Los Angeles	9,045,818	14,459,035	163	435	37.47
10 Chicago Üniversitesi	8,830,151	18,073,119	70	251	27.88

Not: Personel sayılarına yarı zamanlı asistan öğrenciler dahil değildir. **Kaynak:** ARL, 2011

Sonuç

Üniversite kütüphaneleri birçok soruna rağmen Türkiye'deki en gelişmiş kütüphane türüdür. Bugün birçok üniversite kütüphanesi kıt kaynaklara, sınırlı sayıdaki personele rağmen gelişmiş ülkelerdeki kütüphanelerle bilgi hizmeti bakımından yarışabilir duruma gelmiştir. Bunun en önemli nedeni kütüphaneciler arasındaki işbirliği ve akran destek hizmetidir. Bu işbirliği ve yardımlaşmanın en güzel örneklerinden biri ANKOS'tur.

Bugün başarılı kabul edilen yükseköğretim kurumlarına bakıldığında hepsinin iyi bir kütüphanesinin olması tesadüf değildir. İddialı ve alanında saygın bir üniversite olmanın, olmazsa olmaz koşulu çok iyi bir kütüphaneye sahip olmaktan geçmektedir. İyi bir kütüphanenin kazanımlarını genel olarak;

- Araştırmacıların bilgi gereksinimlerini karşılar,
- Üniversiteye prestij kazandırır,
- Üniversitede yapılan öğretimin bilimsel temellere dayandırıldığını gösterir,
- Üniversitenin bilime ve bilgiye verdiği değeri ortaya koyar,
- Öğrencilerin gelişimi için sunulan olanakları simgeler,
- Bilgi kaynaklarına erişimi kolaylaştırır,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde bilinirliğini artırır vb.

şeklinde ifade edebiliriz. Bu kazanımların beklenen düzeye ulaşması ve daha da ileriye gitmesi için kütüphaneyi oluşturan, bina, personel, koleksiyon, kullanıcı ve bütçe öğelerine ilişkin sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de diğer kütüphane türlerinde olduğu gibi üniversite kütüphanelerine yönelik bir politikanın olmayışı önemli bir eksiklik ve birçok sorunun temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, kişisel inisiyatifler dışında üniversite kütüphaneleri arasında bir eşgüdüm sağlamak mümkün değildir. Kuşkusuz standartları belirlenmiş ve o standartlar doğrultusunda hizmet veren bir kütüphanenin katkısı yüksek düzeyde olacaktır. Türkiye'de üniversite kütüphaneleri ile ilgili temel standartların oluşturulması ve geliştirilmesi için mevcut durumun, güçlü yönlerin, zayıf yönlerin, fırsatların ve tehditlerin tespiti açısından üniversite kütüphanelerinin bina, bütçe, personel, kullanıcı ve koleksiyon ile ilgili verileri şeffaflık kapsamında erişilebilir olmalıdır. Özellikle yeni kurulan üniversitelerde kütüphanelerin planlanmasında bu veriler rehber olması bakımından çok önemlidir.

Sorunları olan mevcut üniversite kütüphane binalarının ergonomik bir yapıya kavuşturulması, yeni yapılacak olanların ise iyi örnekler dikkate alınarak planlanması gerekmektedir. Planlama, mutlaka mimar-kütüphaneci işbirliği ile gerçekleştirilmelidir. Kütüphane içindeki bölümler iş akışına göre düzenlenmeli ve bilgi teknolojilerine yönelik iyi bir alt yapı oluşturulmalıdır.

Üniversiteler, pahalı bir yatırım olan e-kaynakların seçimi, iyi bir kütüphane organizasyonu, güncel bir bilgi hizmeti için kütüphanelerine daha fazla kaynak ayırmalı ve bu kaynağın etkili bir şekilde kullanılabilmesi için alanında yetkin kişileri yönetici olarak seçmelidir. Seçilecek yöneticiler için kriterler oluşturulmalı ve buna titizlikle uyulmalıdır. Öte yandan bilgi hizmeti verecek personelin dağılımına dikkat edilmeli ve yeterli oranda kütüphaneci personel istihdam edilmelidir. Kütüphaneci personelin ise ayrı kadrolarda çalıştırılması ve ücretlerdeki dengesizlik nedeniyle oluşan motivasyon problemi bir an önce giderilmelidir.

Üniversite kütüphanelerinin bütçeleri her geçen gün katlanarak artan yayın sayısı karşısında yetersiz kalmaktadır. Kütüphanelerin, araştırmacıların ihtiyaç duyduğu bilgi hizmetini günün koşullarına göre etkili bir şekilde sunabilmesi için bütçe sorununun ivedilikle giderilmesi gerekmektedir. Öte yandan yeni kurulan üniversite kütüphanelerinin temel koleksiyonlarını süratle oluşturmaları için gerekli bütçe ayrılmalıdır.

Üniversite bütçelerinin artmasına rağmen, kütüphane bütçelerinde düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşe rağmen, Türk kütüphaneciliği ve Dünya kütüphaneciliği açısından örnek bir işbirliği modeli olan ANKOS'un kurulduğu 2000 yılından buyana, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde yayın sayısında sürekli bir artış gözlenmektedir. Öte yandan bilimsel bilgiye erişimde fırsat eşitliği yaratmak amacıyla, 2005 yılında TÜBİTAK tarafından kurulan Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı (EKUAL) aracılığıyla araştırma kurumları ve üniversite kütüphanelerinin önemli veritabanlarına erişimleri sağlanmıştır. Mart 2011 sonunda İngiltere'de yayınlanan Royal Society'nin raporuna göre Türkiye, bilimsel araştırma ve yayın sayısı artışında Çin'in ardından en dikkate değer ikinci ülke konumundadır. Bunda araştırma ve geliştirmeye ayrılan payın yanında, elektronik kaynakların sağlanması ve paylaşımında ANKOS'un yaptığı çalışmalarının çok büyük payı vardır. Bugün en düşük bütçeli üniversite kütüphanesinde bile 10,000'in üzerinde elektronik dergiye erişim bulunmaktadır.

Elektronik ortama göç ederek şekil ve ortam değiştiren bilgi kaynaklarından genç ve yetişkin kuşakların sorunsuz yararlanabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için üniversitelerde “araştırma yöntem ve bilgiye erişim” konusunun detaylı bir şekilde anlatılacağı dersler açılmalı ve bu dersleri uzman kütüphaneciler vermelidir.

Türkiye son yıllarda bilimsel yayın üretiminde ciddi bir ivme yakalamıştır. Bu hızın daha da artması, dolayısıyla sanayide kullanılabilir patente dönüşmesi, kendi teknolojisini üreten bir ülke haline gelinebilmesi, daha fazla ve güvenilir seçkin bilgiye erişimle mümkün olabilecektir. Bugün Dünyadaki en iyi 200 üniversitenin abone olduğu veritabanı sayısına bakıldığında ortalama 293 adettir. Türkiye’de ise en fazla veritabanı aboneliği olan üniversitelerde bu sayı 150 civarındadır.

Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinde; e-kaynakların arşivlenmesi ile ilgili sorunlar, açık arşivler, e-kitaplar ve dijital sesli e-kitaplar, elektronik kaynakları cebimize taşıyan mobil teknolojiler, mobil cihazlarla uyumlu bilgi erişim, her zaman her yerde olan ve sayısı her geçen gün artan sosyal ağların araştırma ve bilgiye erişimdeki kullanımı ve rolü, hesaplanabilir bilgi arama motorları (computational knowledge engine), yapay zeka teknolojileri kullanabilmeyi sağlayan semantik web çalışmaları gibi birkaç konuyla bile mücadele edebilmesi için yukarıda saydığımız şartların sağlanması zorunludur.

Kaynaklar

- ANKOS, (2010). Workshop: Kullanım istatistiklerinin stratejik analizi. Erişim adresi: <<http://2010.ankos.gen.tr/TR/Program.html>>. Erişim tarihi: 06.04.2011.
- ANKOS, (2011a). Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu: Genel bilgi. Erişim adresi: <<http://www.ankos.gen.tr/genel/genel-bilgi-168>>. Erişim tarihi: 03.04.2011.
- ANKOS, (2011b). Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu: e-kaynak yönetim sistemi. Erişim adresi: <<http://online.ankos.gen.tr/giris.php?index>>. Erişim tarihi: 03.04.2011. [erişim şifre ile gerçekleştirilir].
- ARL (2011). ARL Statistics 2008–2009. (Derleyenler ve editörler Martha Kyrillidou, Shaneka Morris). Washington, DC , Association of Research Libraries.
- Atılgan, D. (2008). Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin tarihi. Türk Kütüphaneciliği, 22. cilt, 4. sayı, 451-458.ss.
- Bilgiye yatırım-birlikteliğin gücü : Mustafa İnan Kütüphanesi. (2008). E. İnan, S. İnce, A. Kaygusuz [yay. haz.]. İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Çelik, A. (1991). Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin sorunları. Türk Kütüphaneciliği, 5. cilt, 2. sayı, 59-68.ss.
- Çelik, A. (1994). Yeni üniversitelerde kütüphane sorunu. Türk Kütüphaneciliği, 8. cilt, 4. sayı, 266-271.ss.
- Çelik, S. (1999). Üniversite kütüphanelerinde personel yönetimi ve Türkiye’de durum. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalı.
- Cihangir, Y. (2010). Avrupa Birliği bilgi toplumu projeleri ve üniversite kütüphaneleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Çukadar, S. (1999). Toplam kalite yönetiminin kütüphanelerde uygulanması : İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi için toplam kalite yönetimi sisteminin geliştirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalı.
- Çukadar, S. ve Çelik, S. (2003). İnternete dayalı uzaktan öğretim ve üniversite kütüphaneleri, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4. cilt, 1. sayı, Ocak, 31-42.ss.
- Faulkner-Brown, H. (1997). Some thoughts on the design of major library buildings. Intelligent library buildings: Proceedings of the tenth seminar of the IFLA section on library buildings and equipment The City Library of the Hague 27-29 August 1997 içinde 1-10.ss. Netherland, IFLA.
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951). Resmi Gazete. Kanun numarası: 5846. Kabul tarihi: 05/12/1951.
- Karakaş, S. (1999). Üniversite kütüphanesi kullanıcılarının beklentileri ve kullanıcı tatmini. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi, 39. Cilt, 1-2. sayı, 1999, 57-66.ss.
- Kaygusuz, A. (2008). Universities and university libraries in Turkey. LIBER Quarterly, 18 (3/4), December 480-492.ss.
- Küçükcan, B. (2007). Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi. İstanbul, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 2007.
- ÖSYM, (2010). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi 2009 - 2010 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri. Erişim adresi: <<http://www.osym.gov.tr/belge/1-11320/2008-2009-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri-kit-.html>>, Erişim tarihi: 05.04.2011.
- Sezgen, D. A. (1992). Ankara’da üniversite kütüphane binaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23. cilt, 4. sayı, 742-768.ss.
- Toplu, M. (1992). Üniversite kütüphanelerinin bilimsel araştırmadaki işlevi ve Türkiye gerçeği: 2. *Türk Kütüphaneciliği*, 6. cilt, 2. sayı, 89-107.ss.
- Tunçkanat, H. (1989). Araştırma olgusu ve üniversite kütüphanelerinin üniversite içindeki yeri. *Türk Kütüphaneciliği*, 3. cilt, 4. sayı, 189-195.ss.
- TÜBİTAK-ULAKBİM, (2011). Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisansı (EKUAL). Erişim adresi: <<http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ekual/>>, Erişim tarihi: 05.04.2011.
- TÜİK, (2006). Kültür istatistikleri 2005. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2007). Kültür istatistikleri 2006. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2008). Kültür istatistikleri 2007. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2009). Kültür istatistikleri 2008. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2010). Kültür istatistikleri 2009. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türk Kütüphaneciler Derneği, (1995). "2000'e beş kala kütüphaneciliğimiz ve bilgi hizmetlerindeki sorunlarımıza çözüm önerileri", *Türk Kütüphaneciliği*, 9. cilt, 1. sayı 1, 65-77.ss.
- Wim, R. (1997). The central library of the hague in the most prominent place in the city. M.F. Bisbrouck ve M. Chauveinc (editör). *Intelligent library buildings: Proceedings of the tenth seminar of the IFLA section on library buildings and equipment The City Library of the Hague 27-29 August 1997 içinde 12-27.ss.* Netherland, IFLA.
- Withers, F.N. (1988). Kütüphane hizmeti standartları (milletlerarası bir inceleme), (Çev. Sönmez Taner, Aysel Tan). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.
- YÖK (2010). Yükseköğretim Kurulu: İstatistikler. Erişim adresi: <<http://www.yok.gov.tr/>>. Erişim tarihi: 09.04.2010.
- Yükseköğretim Genel Müdürlüğü (2010). İstatistikler: 2002-2010 yılları arasında kurulan eğitim birimleri. Erişim adresi: <<http://yogm.meb.gov.tr/istatistikler.htm>>. Erişim tarihi: 07.04.2011.